

Ks. Janusz LEWANDOWICZ
(Łódź, WSD)

PALIUSZ W KORESPONDENCJI ŚWIĘTEGO GRZEGORZA WIELKIEGO

1. Paliusz przed św. Grzegorzem Wielkim. W czasie, kiedy powstawała korespondencja papieża Grzegorza Wielkiego (590-604), paliusz miał już za sobą niemalą ewolucję zarówno w odniesieniu do wyglądu zewnętrznego jak i znaczenia, jakie tej szacie przypisywano. Zanim przedstawione zostanie, co wiemy o nim na podstawie korespondencji św. Grzegorza, wypada poświęcić kilka słów jego historii.

Wywodzi się on od starożytnego stroju filozofów greckich. Początkowo słowo „pallium” oznaczało postaw materiału, zwłaszcza podobnego greckiemu *ἴμιλιον*, oznaczającemu wełniane okrycie w kształcie prostokąta. Była to forma płaszcza, który zakładano na tunikę¹. W Rzymie *pallium* nosili zwolennicy greckiego wychowania i kształcenia, zwłaszcza filozofowie. Stąd też w starożytnej sztuce chrześcijańskiej przedstawiany jest w nim Jezus jako nauczyciel prawdziwej filozofii². W Rzymie zaś nazywano *palliata* komedię nawiązującą do sposobu życia Greków, w odróżnieniu od *comoedia togata*, odnoszącej się do kręgu kultury rzymskiej.

W starożytności rozróżniano z czasem różne rodzaje paliuszy. *Pallium contabulatum* było rodzajem jakby wstęgi, szarfy, która owija się wokół ciała; *pallium discolor* noszone przez posługujących np. w urzędach jako odźwierni (*officiales*); wreszcie *pallium sacrum* przywdziewane przez dostojników kościelnych³.

W dzisiejszej postaci paliusz wywodzi się najprawdopodobniej z rodzaju szaty, którą przyjęli Rzymianie po porzuceniu togi: było to tzw. *lorum* (gr. *λωρός*), wstęga opasująca ciało od lewego ramienia przez plecy pod ramię

¹ Stąd powstało starożytne powiedzenie „*tunica propior pallio est*”, zamieszczone już w jednej z komedii Plauta – *Trinummus* 1154.

² T. Klauser, *Pallium*, LThK² VIII 7; zob. tenże, *Der Ursprung der bischöflichen Insignien und Ehrenrechte*, Krefeld 1948².

³ Por. *Enciclopedia italiana di scienze, lettere ed arti*, XXVI, Roma 1949, 127-128; zob. T. Wilpert, *Un capitolo della storia del vestiario*, w: *L'arte*, t. 1, Roma 1898, 1-2; t. 2, Roma 1899, 89-92.

prawie i powracająca na ramię lewe⁴. Tego rodzaju szatę ma na sobie cesarz Konstantyn przedstawiony na swoim łuku triumfalnym, a wraz z nim towarzyszące mu postaci. W jednej ze swoich późnych form paliusz należał do stroju cesarskiego. W swoim dekrecie adresowanym do papieża św. Sylwestra I, w którym przekazuje biskupowi Rzymu pałac laterański, cesarz Konstantyn miał ofiarować papieżowi pośród innych swych szat *superhumerales*, zwane inaczej *lorum*, które „zwykło otaczać szyję cesarza”⁵.

Informacje zawarte w *Liber pontificalis* pozwalają stwierdzić, że paliusz był w użyciu w Kościele przynajmniej od IV wieku. Papież Marek (336) przyznał go bowiem biskupowi Ostii, do którego należało konsekrowanie nowowybranego biskupa Rzymu⁶. W VI wieku paliusz z rąk papieskich zawędrował do Galii. Papież Symmach (498-514) przesłał go bowiem w 513 r. Cezaremu, biskupowi Arles, nadając mu tytuł swego zastępcy w Galii⁷. Papież Pelagiusz (555-560) zaś obdarzył nim biskupa Sekundusa z Taorminy na Sycylii, a Jan III (560-573) arcybiskupa Piotra z Rawenny⁸. Wreszcie papież Grzegorz Wielki uczynił zeń instrument wewnętrznej i zewnętrznej polityki kościelnej, który posłużył do wyrażania i zacieśniania związków ze Stolicą Apostolską. W jego korespondencji znajdujemy świadectwa odznaczania paliuszem biskupów Mediolanu, Rawenny, Messyny, Palermo, Syrakuz, Salony, Koryntu, Nikopolis, Iustiniana Prima, Sewilli, Arles, Autun, Canterbury. W ich gronie znajdowali się zarówno metropolici, jak i zwykli biskupi (Messyny, Palermo, Syrakuz, Autun).

Z zachowanych tekstów sprzed czasów Grzegorza wnioskować można z pewnością, jak wyżej wspomniano, że paliusz był w użyciu co najmniej od początku VI wieku. Warto również dodać, że wcześniej nie pojawia się on w sztuce na przedstawieniach figurowych. Najstarsze wizerunki, na których widzimy paliusz, to mozaiki z bazyliki *San Vitale* w Rawennie⁹, wzniesionej na polecenie cesarza Justyniana I (527-565, budowa tej bazyliki została ukoń-

⁴ Por. A. Nowowiejski, *Palljusz*, w: *Encyklopedia kościelna*, red. M. Nowodworski, XVIII, Warszawa 1892, 44-52, spec. 45.

⁵ *Edictum Constantini ad Silvestrum Papam*, PL 8, 576BC: „[...] de praesenti contradimus palatium imperii nostri Lateranense, quod omnibus in toto orbe terrarum praefertur atque praecellit palatiis: deinde diadema, videlicet coronam capitis nostri, simulque phrygium, id est, mitram, necnon et *superhumerales*, videlicet *lorum quod imperiale circumdare assolet collum*: verumetiam et chlamydem purpuream atque tunicam coccineam, et omnia imperialia indumenta, sed et dignitatem imperialium praesidentium equitum; conferentes etiam et imperialia scepra simulque et cuncta signa, atque banta etiam, et diversa ornamenta imperialia, et omnem processionem imperialis culminis, et gloriam potestatis nostrae”.

⁶ Por. *Liber pontificalis*, ed. L. Duchesne, I, Paris 1955, 81: „Hic constituit ut episcopus Ostiensis qui consecrat episcopum palium uteretur et ab eodem episcopo urbis Romae consecraretur”.

⁷ Por. H. Leclercq, *Pallium*, DACL XIII 932; *Vita S. Cesarii* I 4, PL 67, 1016.

⁸ Por. *Epistulae Romanorum Pontificum* 30, ed. S. Loewenfeld, Graz 1885, 16; Ph. Jaffe, *Regesta Pontificum Romanorum* 1041, I, Lipsiae 1885, 136: „Petro, episcopo Ravennati, pallii usum tribuit”; DACL XIII 932.

⁹ Por. Leclercq, *Pallium*, DACL XIII 932-933.

czona w 547 roku¹⁰) oraz w bazylice *San Apollinare in Classe* w tymże mieście. Najstarsze rzymskie przedstawienia postaci z paliuszem znajdują się w kościele Świętej Agnieszki za Murami (są to papieże Honoriusz I i Symmach), w kościele świętego Marka w Rzymie (św. Marek w paliuszu) oraz w oratorium świętego Wenancjusza na Lateranie (papieże Jan IV – 640-642 i Teodor – 642-649 oraz biskupi Wenancjusz i Maur)¹¹.

2. Nadawanie paliusza. Nie ma wątpliwości, że na Zachodzie wszyscy biskupi, którzy używali paliusza, otrzymywali go od papieża. Na Wschodzie, w odróżnieniu od Zachodu, wszyscy biskupi mieli paliusz, lecz często otrzymywali go od cesarza, jako znak inwestytury.

W liście do Brunhildy, królowej Franków, Grzegorz powiadamiając o postanowieniu posłania paliusza Syagriuszowi, biskupowi Augustodunum (dziś Autun) wspomina o zgodzie cesarza¹². Ciekawe jest, że posyłając paliusz innym biskupom takiej wzmianki nie czyni. Trudno stwierdzić, czy w ogóle paliusz nie był udzielany, jak zdaje się wynikać ze wspomnianego listu, bez zgody imperatora. Takie przypuszczenie można by wysnuć z treści pierwszego i drugiego listu papieża Wigiliusza do biskupa Arles, Auksaniusza, któremu ówczesny biskup Rzymu udzielił paliusza za zgodą Justyniana¹³. Być może konieczność tego rodzaju zgody wynikała stąd, że paliusz był początkowo szatą cesarską. Możliwe również, że papież starał się o uzyskanie zgody cesarza, aby nie być podejrzewanym o chęć osłabienia pozycji Kościoła greckiego przez pozyskiwanie poparcia władców barbarzyńskich za cenę paliusza¹⁴. W każdym razie papież Grzegorz podkreśla we wspomnianym liście do Brunhildy¹⁵, że paliusz jest udzielany nie tylko za wybitne zasługi (w tym przypadku za wspieranie głoszenia Ewangelii wśród Anglów¹⁶), ale koniecznym warunkiem jego otrzymania jest usilne zabieganie o ten zaszczyt. Dlatego poleca, aby Syagriusz wraz z kilku biskupami własnej metropolii wystąpił z prośbą o paliusz¹⁷.

¹⁰ Por. *San Vitale w Rawennie*, w: *Nowa Encyklopedia Powszechna PWN*, V 729.

¹¹ Por. Leclercq, *Pallium*, DACL XIII 933.

¹² Por. Gregorius Magnus, *Epistolae* VIII 4, CCL 140A, 519.

¹³ Por. Vigilius papa, *Epistolae* VI-VII (ad Auxanium Arelatensem), PL 69, 27BC, gdzie papież powiadamia cesarza o udzieleniu paliusza: „De his vero quae charitas vestra tam de usu pallii, quam de aliis sibi a nobis petiit debere concedi, libenti hoc animo etiam in praesenti facere sine dilatione potuimus, nisi cum Christianissimi domini filii nostri imperatoris hoc, sicut ratio postulat, voluissimus perficere notitia, Deo auctore; ut et vobis gratior praestitorum causa reddatur, dum quae postulastis cum consensu Christianissimi principis referuntur, et nos honorem fidei ejus servasse cum competenti reverentia iudicemur”; oraz *Epistola* VII, PL 69, 27-28, gdzie z okazji nadania paliusza poleca modlitwę za cesarza.

¹⁴ Por. Gregorius Magnus, *Epistolae* IX 11 (ad Brunichildem reginam). PL 77, 953, przyp. f.

¹⁵ Por. *Epistolae* VIII 4, CCL 140A, 518-521 = PL 77, 951-955 (= IX 11).

¹⁶ Por. tamże.

¹⁷ Podobnie do Dezyderiusza, biskupa Galii, por. *Epistolae* IX 221, CCL 140A, 7-93.

Jeśli idzie o tereny podlegające bezpośrednio cesarzom bizantyjskim, warto zauważyć, że pozycja papieża jest zróżnicowana w zależności od terytorium. Z listu do biskupa Jana w Prima Iustiniana wynika, że tamtejszy biskup otrzymywał paliusz od papieża¹⁸. Podobnie w odniesieniu do Jana, biskupa Koryntu¹⁹ papież pisze, że posyła mu paliusz, o który prosił, i że winien używać go tak, jak jego poprzednicy, którym udzielali paliusza poprzednicy Grzegorza. O udzieleniu paliusza Janowi informuje papież również wszystkich biskupów Hellady w adresowanym do nich liście²⁰. Nadto papież Grzegorz zawiadamia biskupów w Illyricum, że zatwierdza biskupa Jana w Prima Iustiniana i przesyła mu paliusz na dowód, iż wybór jego uznaje za prawomocny²¹.

Wynika stąd, że biskup Rzymu udzielał paliusza przynajmniej niektórym biskupom Wschodu. Z orzeczeń Soboru Konstantynopolskiego IV można wnosić, że paliusza nie otrzymywali od papieża patriarchowie, sami zaś udzielali go metropolitom²². Trzeba jednak zwrócić uwagę na to, że papież nadawał paliusz biskupowi Koryntu, nadawanie zaś paliusza wiązało się z wykonywaniem jakiejś formy zwierzchnictwa wobec metropolity oraz udzieleniem metropoliecie władzy nad biskupami należącymi do jego metropolii²³. Można również wnioskować, że zależność między posiadaniem paliusza a wykonywaniem władzy kościelnej, choć zaczęła się ściślej zaznaczać za rządów Grzegorza, to jednak nie była konieczna. Na przykład biskup Wergiliusz z Arles sprawował przez kilka lat swój urząd bez paliusza²⁴. Kiedy jednak pod koniec rządów Grzegorza św. Augustyn, biskup Canterbury, pytał papieża, jak winny kształtować się relacje pomiędzy biskupami Galii i Brytanii, otrzymał odpowiedź:

„W odniesieniu do biskupów Galii nie przyznajemy ci żadnej władzy, ponieważ od dawnych czasów moich poprzedników paliusz otrzymywał biskup Arles, którego w żadnej mierze nie powinniśmy pozbawiać władzy”²⁵.

¹⁸ Por. *Epistolae* V 16, CCL 140, 282-283. Iustiniana Prima, albo Achridus w Albanii, niegdyś miasto Macedonii. Obecnie w Serbii Caričin Grad koło Leskovac. Urodził się tam cesarz Justynian. Nadał miastu duże znaczenie między innymi przez ustanowienie tam metropolii dla prowincji Praevalitana. Miasto było stolicą prymasowską Dacji. Papież Wigiliusz nadał biskupstwu godność wikariatu stolicy rzymskiej, tzn. przywilej działania w ramach prowincji w zastępstwie Rzymu, zob. *Iust. Nov.* 131, 3: „Beatissimus autem pro tempore archiepiscopus Justinianae primae patriae nostrae semper sub iurisdictione sua habeat episcopus provinciarum Daciae mediterraneae, et Daciae ripensis, item Triballae, ac Dardaniae, et Mysiae superioris, et Pannoniae, et ab ipso hi ordinentur, ipse vero a propria ordinetur synodo, et in provinciis ipsi subjectis locum teneat apostolicae sedis Romanae secundum ea quae sanctus papa Vigilius constituit”.

¹⁹ Por. *Epistolae* V 62, CCL 140, 364-366.

²⁰ Por. *Epistolae* V 63, CCL 140, 366-368.

²¹ Por. *Epistolae* V 10, CCL 140, 276.

²² Por. *Concilium Constantinopolitanum* IV (869-870) can. 17, 1.

²³ Por. *Epistolae* V 63, CCL 140, 366-368.

²⁴ Por. *Epistolae* V 58, PL 77, 782D, przyp. b.

²⁵ Por. Gregorius Magnus, *Decreta*, PL 130, 1124AB: „Responsio Gregorii. – In Galliarum episcopis nullam tibi auctoritatem tribuimus, quia ab antiquis praedecessorum meorum tempo-

3. Utrata paliusza. Na podstawie korespondencji Grzegorza można wnioskować, że w odniesieniu do biskupów pozostających pod wpływami patriarchatu rzymskiego papież miał swobodę w nadawaniu im paliusza, i była to właściwa kompetencja Rzymu bez powoływania się na autorytet cesarza. Zachowało się też kilka listów świadczących o tym, że równie swobodnie papież mógł pozbawiać jakiegoś biskupa paliusza, skoro miał prawo jego nadawania. Działo się tak na przykład w sprawach związanych z dyscypliną kościelną. Papież grozi m.in. Natalisowi, biskupowi Salony w Dalmacji, pozbawieniem go możliwości używania paliusza, jeśli nie zmieni swojego postępowania, zwłaszcza w odniesieniu do archidiacona Honorata, którego jako biskup usiłował pozbawić urzędu²⁶. W liście zaś adresowanym do nowo mianowanego zarządcy Kościoła w Dalmacji subdiacona Antonina, który miał dopilnować wypełnienia zarządzeń papiejskich względem Natalisa²⁷, oraz w liście do wszystkich biskupów Dalmacji²⁸, papież stwierdza wyraźnie, że w razie nieposłuszeństwa biskup będzie pozbawiony paliusza, który przyznany mu został przez Stolicę Apostolską.

Prócz pozbawienia paliusza ze względów dyscyplinarnych, biskup tracił go w przypadku opuszczenia swojej stolicy. Według świadectwa Liberata²⁹, biskup w takim przypadku zwracał cesarzowi paliusz:

„Antymus widząc, że został wypędzony ze [swej] stolicy, oddał cesarzom paliusz, który posiadał i usunął się tam, gdzie Augusta udzieliła mu schronienia”³⁰.

4. Używanie paliusza. W sprawie używania paliusza na podkreślenie zasługują dwa momenty: symbolika i tradycja jego używania, której zachowania papież bardzo ściśle przestrzegał. Widać to zwłaszcza w korespondencji Grzegorza z biskupem Rawenny, Janem. Papież protestował przeciw używaniu paliusza przez niego poza wyznaczonymi tradycyjnie czasami i miejscami. Jan w odpowiedzi powoływał się na list papieża Jana III (560-573), w którym znalazło się zezwolenie udzielone Piotrowi (569-578), biskupowi Rawenny, na używanie paliusza i potwierdzenie związanych z tym przywilejów udzielonych już wcześniej temu Kościołowi, a odbiegających od powszechnie przyjętych zwyczajów³¹. Tłumaczył on jednocześnie, że używa paliusza jedynie w zakrystii, po odesłaniu

ribus pallium Arelatensis episcopus accepit, quem nos private auctoritate percepta minime debemus”.

²⁶ Por. *Epistolae* II 17-18, CCL 140, 102-105.

²⁷ Por. *Epistolae* II 19, CCL 140, 105-107.

²⁸ Por. *Epistolae* II 18, CCL 140, 104-105.

²⁹ Liberat, diakon kartagiński żyjący w VI wieku.

³⁰ Liberatus Carthaginiensis, *Breviarium causae Nestorianorum et Eutychnianorum, collectum a Liberato archidiacono Ecclesiae Carthagenensis regionis sextae* 21, PG 68, 1039B: „Anthimus vero videns se sede pulsum, pallium quod habuit, imperatoribus reddidit, et discessit, ubi eum Augusta suo patrocinio tueretur”.

³¹ Por. *Appendices* VI-VII, CCL 140A, 1097-1100, tłum. J. Czuj: Św. Grzegorz Wielki, *Listy*, I, Warszawa 1954, 249-252.

świeckich przed Mszą świętą, następnie w czasie Mszy oraz podczas procesji pokutnych i błagalnych, tzw. litanii³². Papież zwraca uwagę, że zwyczajem całego Kościoła jest używanie paliusza jedynie podczas Mszy świętych i zabrania Janowi używać go podczas procesji na ulicach, chyba że udowodni, że taki przywilej otrzymał biskup Rawenny od poprzedników Grzegorza³³. W odpowiedzi na ostrą reprimendę papieża Jan pisze kolejny list, w którym powołując się na dawną tradycję wyjaśnia, że paliusza używa w zakrystii po wyjściu świeckich, gdy wkraczają diakoni – przed wyjściem procesji do Mszy. Pierwszy z nich nakłada wówczas paliusz biskupowi. Podobnie dzieje się w przypadku uroczystych procesji³⁴. Papież kwestionuje jednak tę praktykę stwierdzając, że nigdzie nie ma takiego zwyczaju, aby biskup w paliuszu udawał się na procesję³⁵.

Zwróćmy w tym miejscu uwagę, że w odniesieniu do momentów, w jakich używano paliusza w liturgii, mamy wyraźne świadectwa starożytnych. Według jednego z nich paliusza używali biskupi nie podczas całej Mszy świętej, a jedynie do Ewangelii, kiedy to wstawali i odkładali paliusz, jakby na znak przyścia Chrystusa – prawdziwego Pasterza³⁶. Inne świadectwo stwierdza:

„Kiedy czyta się Ewangelię, biskup odkłada paliusz, okazując w ten sposób swą postawę poddania się i służby względem Pana. Ponieważ bowiem wiadomo, że przemawia On przez Ewangelię i jest jakby obecny, wówczas nie ośmiela się (biskup) nosić symbolu jego Wcielenia, lecz zdjawszy go z ramion przekazuje diakonowi, który trzyma go złożony w prawej ręce stojąc przy biskupie i poprzędając święte dary”³⁷.

Z listu do Maryniana, następcy Jana, wynika jednak, że ten otrzymał na stałe od papieża przywilej, czasowo³⁸ udzielony wcześniej Janowi, odprawiania całej Mszy świętej w paliuszu oraz używania go poza Mszą w dniach uroczystych procesji: w uroczystość narodzin św. Jana Chrzciciela, świętych Apostołów Piotra i Pawła, świętego Apolinarego oraz w rocznicę konsekracji biskupiej³⁹.

³² Por. Gregorius Magnus, *Epistolae* III 54, CCL 140, 200-203.

³³ Por. tamże.

³⁴ Por. *Appendices* VI, CCL 140A, 1097-1099.

³⁵ Por. *Epistolae* V 15 i IX 167.

³⁶ Por. *Epistolae* III 54, PL 77, 651C, przyp. b: „Pallium non toto tempore missae episcopos gestasse, sed tantum usque ad recitationem Evangelii, patet ex Isidoro Pelusiota, lib. I, epist. 136. Tunc enim assurgere solebant, et deponere pallium, quasi adveniente vero pastore Christo. Vide synodum VIII, contra Photium, act. 10, can. 27, Graecis 14”.

³⁷ Tamże: „Ita etiam refert Simeon Thessalonic., lib. de Templo et Missa: «Dum Evangelium legitur, pontifex pallium deponit, servitutum ac subjectionem suam ergo Dominum demonstrans. Quoniam enim ille per Evangelium loqui cognoscitur, et tanquam praesens est, ipse tunc symbolum incarnationis ejus gestare non audeat, sed ab humeris sublatum diacono tradit, qui illud dextra complicatum tenet ipsi pontifici astans et sacra dona praecedens». O ile nie zaznaczono inaczej, tłumaczenie tekstów obcojęzycznych jest dziełem autora artykułu.

³⁸ Tzn. do czasu wyjaśnienia sprawy przywilejów.

³⁹ Por. *Epistolae* V 61, CCL 140, 363; wspomina o tym także w liście V 11.

Jest to okoliczność wyjątkowa, gdyż zwykle posyłając paliusz biskupowi papież zaznaczał, że ma on być używany wyłącznie podczas uroczystości mszalnych⁴⁰.

Warto pamiętać, że w nieco późniejszym czasie Sobór Konstantynopolitański IV (869-870) przypomina, że nie w czasie całej Mszy świętej wolno używać biskupom paliusza, lecz tylko w czasie ściśle określonym⁴¹. Sobór nie podaje, w jakich momentach ma być używany paliusz. Prawdopodobnie regulowały to upowszechnione już normy zwyczajowe.

Posyłając paliusz Janowi, biskupowi Koryntu, papież zaznacza, iż winien go używać zgodnie z nadaniem jego poprzedników⁴². Przypomina też zwykle, że biskup, o ile nie jako pierwszy na stolicy otrzymuje paliusz, winien go używać tak, jak jego poprzednicy⁴³. Wynika stąd, że dbano o zachowanie tradycji używania paliusza.

To poszanowanie dla tradycji widać zwłaszcza w jednym z listów, kiedy zwracając się do Kastoriusza, swego pisarza, papież nakazuje mu zbadać sprawę używania paliusza przez biskupa w Rawennie i podkreśla, iż pragnie, „aby wspomniany Kościół nie doznawał krzywdy wbrew sprawiedliwości, lecz, aby został zachowany w nim zwyczaj używania taki, jaki istniał przed Janem”⁴⁴. Święty Grzegorz z wielką skrupulatnością pilnował, aby nie rozszerzano samowolnie użycia paliusza, lecz dokładnie przestrzegano jego użycia w takiej postaci, jak określała ją formuła nadania, względnie stosownie do ukształtowanego zwyczaju, u podstaw którego leżały jednak zawsze przywileje nadane przez poprzednich papieży⁴⁵.

W czasach Grzegorza, jak widać, paliusz stał się oznaką godności przede wszystkim kościelnej, nie świeckiej. Szczególne obostrzenia, jakie stosował Grzegorz w stosunku do używania paliusza sprawiły, że stał się on szatą liturgiczną i oznaczał szczególną godność osoby, która go nosiła. W jednym z listów do cesarza w sprawie pozbawionego stolicy biskupiej patriarchy Antiochii Anastazjusza⁴⁶ wyraża oczekiwanie, że cesarz:

⁴⁰ Por. np. *Epistolae* IV 1; V 58; IX 228 i 234; XI 65. Klauzuli „ad sola missarum sollempnia” nie umieszczano posyłając paliusz biskupom Sycylii, gdyż w tym przypadku używano innej formuły nadania, zob. *Epistolae* VI 8 i 18; IX 222; XIII 38. Wyjątkowo użycie paliusza poza Mszą św. poświadcza Grzegorz w przypadku składania relikwii (*Epistolae* V 15).

⁴¹ *Concilium Constantinopolitanum* can. 27 łac. i 14 gr.

⁴² Por. *Epistolae* V 62, CCL 140, 364-366.

⁴³ Por. *Epistolae* VI 8, CCL 140, 377 (do Dona, biskupa Messany); VI 18, CCL 140, 388 (do Jana, biskupa w Syrakuzach).

⁴⁴ *Epistolae* VI 31, CCL 140, 403-404.

⁴⁵ Por. *Epistolae* IX 168, CCL 140A, 726-727.

⁴⁶ Święty Anastazy I Starszy był patriarchą Antiochii w latach 559-570, 593-599. Pozbawiony został swej stolicy biskupiej przez cesarza Justyna II pod pretekstem marnotrawienia dóbr mate-

„udzieliwszy przywileju paliusza winien przysłać go do progów błogosławionego Piotra, Księcia Apostołów, aby wraz z Grzegorzem mógł sprawować uroczyste msze i w ten sposób, skoro nie może powrócić na swoją stolicę, zachował swoją godność”⁴⁷.

Nie wiadomo wprawdzie, czy był to przywilej, o który w przypadku Anastazjusza należało prosić cesarza, pewne jest jednak, że paliusz rozumiany tu był jako wyraz szczególnej godności. Stosownie do tego oczekiwano od osoby, która była obdarzona przywilejem używania paliusza, uczciwości obyczajów i postępów⁴⁸. Sam zaś Grzegorz mawiał, że „zaszczytem tego stroju jest pokora i sprawiedliwość”⁴⁹.

LE PALLIUM DANS LA CORRESPONDANCE DE GREGOIRE LE GRAND

(Résumé)

L'article présente une courte histoire du pallium, le commencement de son usage dans l'Église occidentale, ainsi que ses plus anciennes représentations iconographiques. Ensuite, on passe à l'application du pallium par le pape Grégoire le Grand, qui en a fait l'instrument de la politique intérieure et extérieure de l'Église. Il a attribué le pallium pas seulement aux évêques de l'Italie, mais aussi à ceux de la Gaule, l'Angleterre et à ceux de certaines provinces de l'Église à l'Est. Grégoire a souligné que le pallium n'a pu être attribué qu'à la suite de grands mérites. On présente aussi la procédure liée à la privation ou à la perte du pallium. L'article présente aussi la manière d'utiliser le pallium en accord avec sa symbolique et tradition dans l'Église aux temps de Grégoire le Grand. Dans cette époque le pallium représentait surtout la dignité ecclésiastique et non pas celle laïque. Les restrictions prises par Grégoire concernant la façon d'utiliser le pallium ont causé qu'il est devenu le vêtement liturgique soulignant une dignité exceptionnelle d'une personne qui le portait. Pour cette raison, une telle personne devait se caractériser par une grande honnêteté de son comportement.

rialnych patriarchatu. W rzeczywistości chodziło o sprzeciwianie się polityce cesarza wobec monofizytów, por. L. Duchesne, *L'Église en VIe siècle*, Paris 1925, 273-274; J. Czuj, *Papież Grzegorz Wielki*, Warszawa 1948, 159-162.

⁴⁷ Por. *Epistolae* I 27, CCL 140, 35: „[...] ut virum beatissimum domnum Anastasium patriarcham, concessio usu pallii, ad beati Petri apostolorum principis limina mecum celebraturum solemnina missarum transmittere debuisset; quatenus, si ei ad sedem suam minime reverti liceret, saltem mecum in honore suo viveret”.

⁴⁸ Por. *Epistolae* VI 8, CCL 140, 377 (do Dona, biskupa Messany); VI 18, CCL 140, 388 (do Jana, biskupa w Syrakuzach).

⁴⁹ Por. *Epistolae* IX 234, CCL 140B, 816-817 (do Maksyma, biskupa Salony).